

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ

Հ Ա Յ Ձ Ե ° Ն Ք Մ Ի

Սյս զարմանալի խօսքը շատ անգամ լսեր եմք շատ Հայերու բերնէ, եւ ամէն անգամ զուարճութեան եւ ուրախութեան տեղ փշաքաղութիւն ու սոսկում մը եկեր է մեր վրայ: Ինչո՞ւ ըսես նէ, աղէկ մտիկ ըրէ: Մեր մեր ազգասիրութենէն չափելով ուրիշներուն ալ, այնպէս գրած եմք մտքերնիս թէ այդ խօսքը պէտք էր, ու շատ կարելի էր, բանեցընել՝ միայն քաջալերական, խրախուսական, ուրախական գիպումներու մէջ. զոր օրինակ երբոր առիթ մը պատահի՝ միաբանական սիրով բարի ու գովելի գործոյ մը ձեռք զարնելու, պիտի ըսէին մեր Հայերն իրարու. «Հայ չէնք մի. մեր ազգին ու անունին պատիւը պահեմք»: Երբոր բարեգործութիւն մը կայ ընելու, երբոր խեղճ աղքատի մը ողորմութիւն կայ տալու, ըսէինք իրարու թէ «Հայ չէնք մի. մեր ձեռքէն եկած աղէկութիւնը ետ չձգեմք»: Երբոր ազգային կամ առանձնական ձախորդութիւն մը ունենամք, եւ հարկ լինի անոր վրայ ցաւիլ, խղճալ, եւ գարմանը՝ ճարը մտածել, ըսէինք իրարու. «Հայ չէնք մի. եկէք մեր ցաւին ճարը մեք տեսնեմք, օտարաց առջեւ մեր անունը չխայտառակեմք»: Երբոր մեր ազգակիցներէն մէկը փորձանքի գայ, ըսէինք իրարու. «Հայ չէնք մի. եկէք մեր ձեռքէն եկած օգնութիւնն ընեմք. այսօր անոր է՝ վաղը մեզի կրնայ պատահիլ այդ փորձանքը»: Երբոր մէկը յանկարծ փառքի պատուոյ հարստութեան հասնի, ըսէինք իրարու. «Հայ չէնք մի. ուրեմն ուրախանամք որ մեր ազգին մէջ ալ այդպիսի մեծութեան՝ հարստութեան արժանի մարդիկ

կգտնուին»: Երբոր մեր եկեղեցական կամ աշխարհական իշխանաւորներէն մէկը պակասութեան մը մէջ գտնուի, պիտի ըսէինք իրարու. «Հայ չէնք մի. եկէք այն պակասութիւնը որչափ որ կարելի է ծածկեմք, եւ ուրիշ խոհական կերպով մը անոր շտկուելուն ճարը մտածեմք»: Եթէ մեր ինախնեաց ժառանգած բարեպաշտութիւնը գործով մը ցուցընել հարկ լինի, զոր օրինակ ժամասիրութեամբ, եկեղեցաշինութեամբ, ուխտագնացութեամբ, հիւանդաց եւ որբոց եւ այլեաց խնամակալութեամբ, եւ այլն, պիտի ըսէինք իրարու. «Հայ չէնք մի. եկէք ցուցընեմք որ հարազատ որդիք եւ ժառանգք եմք այնպիսի անմոռանալի նախնեաց, եւ աշակերտք այնպիսի շնաշխարհիկ հայրապետաց . . .

Բայց եկու տես որ այդ «Հայ չէնք մի» խօսքը կարծեմ թէ եւ ոչ մէկ անգամ մը լսած ունիս մերազնեայց բերնէն այդպիսի առիթներու մէջ. մինչդեռ ուրիշ ազգաց շատերուն թէ բերնէն լսած կլինիս, եւ թէ գրուածքներուն մէջ կարգացած, ինչպէս որ մենք ալ միշտ կկարգամք ու կլսեմք զմայլելով ու գովելի նախանձով մը, թէ Հռոմ չէնք մի. . . — Գաղղիացի չէնք մի. . . — Իտալացի չէնք մի. . . — Անգղիացի չէնք մի. . . — Գերմանացի չէնք մի. . . — Ռուս չէնք մի. . . — Լեհացի չէնք մի. . . — Մաճառ չէնք մի. . . — Խռուաթ չէնք մի. . . — Բուլղար չէնք մի. . . — Սըրֆի չէնք մի. . . — Մոլտովան չէնք մի. . . — Հրեայ չէնք մի. . . — Տաճիկ չէնք մի. . . .

Անոր ներհակ, երբ լսեր եմք ու կլսեմք այդ խօսքը մերոնց բերնէն: — Երբոր քա-

դաքի մը կամ գեղի մը ժողովուրդը երկու երեք բաժին եղած՝ իրարու միս կուտեն։ Երբոր հասարակաց օգուտը քանի մը մարդիկ իրենց անձնական շահուն կամ փառքին կընհեն։ Երբոր ազգին այս կամ այն պակասութիւնը օտարաց առջեւ կիսայտառակեն։ Երբոր հարուստները մէկըմէկ խեղճութեան մէջ ընկղմելու կաշխատին, միջակները մէկըմէկ կոխկրուտելով բարձրանալու, աղքատները հացերնին իրարու բերնէն քաշկրուտելու։ Երբոր ազգային գեղեցիկ եւ գովելի սովորութիւնները թողած՝ օտար ազգաց պարսաւելի ու տգեղ սովորութիւններուն կոյր զկուրայն կհետեւին։ Երբոր իրենց մայրենի լեզուն ձգած կամ մոռցած՝ օտար լեզուներով իրարու հետ կխօսին։ Ո՞ր մէկն ըսեմ։ Վերջապէս ո՞ր եւ իցէ մեծ պակասութիւն տեսնուելուն կամ լուռելուն պէս՝ Հայուն բերնէն ելած խօսքը — այն ալ պաղ կերպով — այս է թէ «Հայ չենք մի»։

Բայց ինչ ըսի՞ կուզեն այդ յիմարները, մանաւանդ թէ ազգին նախատինք ընող իմաստակաները։ Միթէ մէկը Հայ լինելուն համար հարկ է որ անպատճառ լինի անմիաբան, հակառակասէր, նախանձոտ, ինքնահաւան, բանասարկու, խռովարար, անգութ, անողորմ, ոխակալ, շահախնդիր, ցած, շողորթ, ստախօս, եւ այլն եւ այլն։ — Եւ այդ բանդ ըսողը ո՞վ. — Հայու որդի Հայ. — եւ չամաչեր. չի մտածեր որ այդ խօսքը նորա բերնէն լսողին մտքէն իսկոյն պէտք է այս անցնի թէ ուրեմն գուցէ ալ որ ուզես չուզես Հայ ես՝ անշուշտ այդ պակասութեանց ալ տէր ես։

Եթէ օտարազգի մը լինէր այդ խօսքն ըսողը, պէտք չէր որ Հայը արդարացի ցասամամբ զայրանար ու հարցընէր անոր թէ «Պարոն, ինչ իրաւամբ այդպիսի նախատինք կընես դու իմ ազգիս». եւ ո՞րքան ալ մեծ մարդ լինէր գիմացիներ, — թէ եւ Գողիաթի պէս հսկայ, — պէտք չէր որ ինքը Դաւթի

պէս անոր վրայ շահատակէր արիարար ու իւր ազգին եւ հաւատքին վրէժը պահանջէր՝ գէթ բանաւոր պարսաքարութեամբ... Բայց ես ինչե՞ր կըսեմ. մինչդեռ կտեսնեմ որ այս խօսքս կարդացողին մտքէն կանցնի դարձեալ թէ «Այդ քաջութիւնն ունենալու համար ալ՝ պէտք է որ մարդս Հայ չլինի»։ — Ի՞նչ ըսեմք այսպիսի անտեղի մտածութեանց եւ խօսքերու, բայց եթէ այս դառն մտածութեամբ մխիթարուիմք, — եթէ կարելի է, — թէ այս ալ թանձր եւ պժգալի տգիտութեան մէկ պտուղն է. որովհետեւ առանց այն աստիճանի տգէտ լինելու ինչպէս կրնայ մէկ մարդ մը իւր սեպհական ազգին վրայ պակասութիւններ միայն տեսնել, եւ կատարելութիւն ամենեւին, եւ ինչպէս պակասութիւններուն պատճառ՝ ոչ թէ անցեալ եւ ներկայ ազգային խեղճութիւնները կընէ, հապա նայութիւնը։

Ոչ. եթէ մեր ազգայինք ուսում եւ գիտութիւն ունենային, եթէ փոքր իշատէ ազգային գովելի հպարտութիւն ունենային, ոչ միայն իրարու չէին թողուր այսպէս հայհոյել իրենց հայութիւնը, հապա եւ ոչ մտքերէն կանցընէին։ Ընդ հակառակն, ինչպէս որ առաջ ըսինք, բոլորովին տարբեր նշանակութիւն կառնէր մեր բերնին մէջ այս «Հայ չենք մի» խօսքը, եւ կըսէինք իրարու. «Հայ չենք մի եղբարք. այն հնութեամբ ու բարքով պատուական ազգէն չենք որ այսքան հազար տարիէ վերջն ալ իւր ազնուութիւնը պահեր է. այսքան թշուառութենէ ետքն ալ յայտնի կերեցընէ թէ աշխարհիս հոյակապ եւ հզօր ժողովուրդներէն մէկն է. այսքան դժբաղդութիւններէ ետքն ալ այնպիսի անձինք հաներ է ու հետ զհետէ կհանէ որ կամ իբրեւ վեհանձն իշխանաւոր՝ մեծամեծ ու մշտնջենական աղէկութիւններ կընեն ազգին, կամ իբրեւ անխոնջ մատենագիր՝ ազգին հին եւ նոր մատենագրութիւնը կծաղկեցընեն, կամ իբրեւ քաջ զօ-

րավար՝ հզօր տէրութեանց առջեւ իրենց ազգին պատիւը կբարձրացընեն, կամ իբրեւ հեռատես վաճառական՝ արդարութեամբ եւ աչքաբացութեամբ հարստութեան գանձեր կդիզեն, կամ իբրեւ քաջ արուեստագէտ՝ իրենց գիւտերովն ու ճարտարութեամբը օտարներուն ալ զարմանք կբերեն»։ Եւ եթէ շողոքորթ երեւնալու վախը չունենայինք, դժուար չէր մեզի յիշատակել սոյն իսկ այս դարուս Հայկազանց մէջէն ներսէս Կաթողիկոս մը, եւ անոր նմաններ, Լազարեան իշխանները, եւ նոցա նմաններ. Մովսէս Զաքարեան Արղութեանց, եւ անոր նմաններ. Յարութիւն Պէզճեան ամիրայն, եւ անոր նմաններ. Ճէզայիրեան Մկրտիչ ամիրայն, եւ անոր նմաններ... Ասոնք եւ այսպիսի ճշմարիտ ազգային պարծանքներ մտածող մարդը միթէ պէտք չէ որ ուրախութեամբ ըսէ թէ «Հայ չենք մի»։ այսինքն միթէ մենք ալ սոցա պէս Հայ չենք. ուրեմն ինչո՞ւ սոցա չեմք հետեւիր։ Հայ չենք մի. ուրեմն պէտք է ազգասէր լինիմք։ Հայ չենք մի.

ուրեմն պէտք է բարեպաշտ, ժամասէր, աստուածասէր ու եղբայրասէր լինիմք։ Հայ չենք մի. ուրեմն պէտք է տէրութեան հաւատարիմ, խօսքի տէր, պատուաւոր եւ արդար մարդիկ լինիմք։ Հայ չենք մի. ուրեմն պէտք է իրարու օգնական եւ պաշտպան, իրարու պակասութիւնը պարտըկող, իրարու աղէկութիւնը գովաբանող լինիմք։ Հայ չենք մի. ուրեմն պէտք է ուրիշի երախտիքը չբմոռնամք։ Հայ չենք մի. ուրեմն պէտք է անպատճառ ունենամք այն ամենայն կատարելութիւնները՝ որոնցմով մեր Հայ ազգը փառաւորուեր է հին ատենները, եւ որոնցմով աշխարհիս երեսը մինչեւ ցայժմ եւս իւր պատուովը մնացեր է։

Ահա այս մտքով միայն պէտք է գործածուի «Հայ չենք մի» խօսքը, որպէս զի չլինի Հայհոյանք եւ նախատինք ընդդէմ ազգային պատուոյ, հապա զօրաւոր խրատ եւ յորդորանք՝ ազգային պատիւը պահպանելու եւ աճեցընելու, ինչպէս որ անհրաժեշտ պարտք է ամենայն ազգասիրի։

Ա Ռ Ա Կ.

Ե Ր Ա Ժ Ի Շ Տ Ք.

- Մէկ դըրացին ըզմէկալը ձայն տըլաւ օր մը սեղանի.
 Բայց միտքը թնչ էր՝ գիտես.
 Ինքը խենթ էր ամէն տեսակ խաղի տաղի շարականի,
 Ուզեց որ դըրացին ալ իւր հանգիսին երթայ իտես։
 Խաղ կանչողները ձրգեցին ձայներնին,
 Այնչափ ուժով կանչուըռտեցին պոռացին
 Որ չէր գիտեր թնչ ընէ խեղճ դըրացին.
 «Աղբար, ըսաւ, ատոնք ականջըս տարին,
 Գըլուխս ահա ջաղացքի պէս ման կուգայ,
 Հոգիդ սիրես, ատոր մէջը թնչ համ կայ։
 Մեր տեղն ատոր կըսեն գայլու շարական,
 Էշերն ատկից հաւտա որ լաւ կըզըռան»։
 — Իրաւունք ունիս աղբար, պատասխանեց տանուտէրը,
 Ես ալ կարծեմ որ քիչ մ'անհամ են ձայները,
 Բայց խում ըսածըդ չեն առնուր բերանները,
 Շատ աղէկ է դոցա բարքն ու բնութիւնները»։
 Իմ խըրիս, — քիչ մը խըմիր,
 Դործըդ գիտցիր։